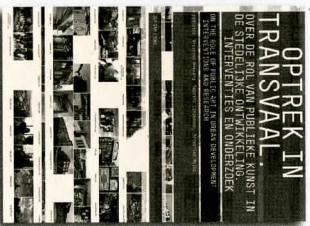

Boekbespreking

Kunst in de tijd tussen sloop en nieuwbouw

Sonja van der Valk

Veronica Hekking, Sabrina Lindemann en Annechien Meier – *OpTrek in Transvaal. Over de rol van publieke kunst in de stedelijke ontwikkeling. Interventies en onderzoek* – Heljningen: Jap Sun Books, 2010 – ISBN 9789490322069 – Prijs: € 28,50

Sabrina Lindemann en Iris Schutten – *Stedelijke transformatie in de tussentijd. Hotel Transvaal als impuls voor de wijk* – Amsterdam: Sun/Trancity, 2010 – ISBN 9789085067481 – Prijs: € 34,50

Voorjaar 2010 verscheen bij Jap Sun Books *OpTrek in Transvaal* en bij Sun/Trancity *Stedelijke transformatie in de tussentijd*. *Hotel Transvaal als impuls voor de wijk*. Kunstenaar Sabrina Lindemann, de spil van Mobil Projectuureau OpTrek, dat zich in 2002 in de Haagse vooroorlogse multi-etnische wijk Transvaal vestigde en daar onder meer Hotel Transvaal opzette, moet een krachtig sturende hand hebben, want de boeken zijn compleet complementair. *OpTrek in Transvaal* documenteert de zeven jaar dat OpTrek actief was in een wijk die door sloop en nieuwbouw uit zijn voegen dreigde te raken.

In *Stedelijke transformatie in de tussentijd* buigen de vele professionals die OpTrek in die zeven jaar aan zich wist te binden, zich over de sociaal-politieke, stedenbouwkundige, juridische en culturele dimensies van het werken in de 'tussentijd'. Want in beide boeken gaat het om die 'tussentijd', door redacteur Iris Schutten (als architect verantwoordelijk voor Hotel Transvaal) in *Stedelijke transformatie* gedefinieerd als 'de vaak langdurige periode van leegstand, sloop en nieuwbouw in stedelijke ontwikkelingsgebieden'. 'De tussentijd biedt mensen ruimte en kansen om met een andere bril naar stedelijke transformaties te kijken. Zolang de mens verhuist, (ver)bouwt en atbreekt, zal er tussentijd zijn. Het gaat dan om tijd en ruimte die niet ergens voor bedacht zit, maar waarin zich kansen voordoen voor dat wat komen gaat, terwijl ondertussen – in de tussentijd – het leven verdergaat.'

Straten als hotelgangen

OpTrek is nationaal en internationaal vooral bekend door het Hotel Transvaal, 'het grootste hotel van de wereld', in de woorden van Sabrina

Lindemann. 'De straten van de wijk waren de hotelgangen waar de trammen en bussen doorheen reden, en de bewoners waren de gastheren en gastvrouwen.' Op wisselende plekken werden in leegstaande panden hotelkamers ingericht, door kunstenaars en een ondernemer uit de buurt, Ramon Lachmansingh. De hotelgasten (toeristen konden het hotel vinden in de lijst van Haagse accommodaties) waren voor ontbijt en diner welkom bij de koffiehuizen en restaurants in de buurt. Hotel Transvaal diende ook als de plek waar wetenschappers, architecten, politici, filosofen, kunstenaars en ambtenaren bij elkaar kwamen om het idee van een 'tussentijd' te exploreren.

Maar naast Hotel Transvaal waren er nog veel andere kunstprojecten, debatten en programma's in binnen- en buitenland – de actieradius van OpTrek was groot. De grafisch ontwerpers Harmine Louwé en ViliëMonoli ordenden op voorbeeldige wijze de concrete getuigen van een multidimensionaal project. Bladerend door de vele pagina's met foto's, het merendeel van de hand van Sabrina Lindemann en gastfotograaf Ahmet Polat, verzucht de lezer nu eens 'Oh mijn god, je zal in deze puinhopen wonen', dan weer bevangt je een opgewekt gevoel over wat er in de droefgeestigheid van een afbraakbuurt kan ontstaan. Want zie 'Jack' (Michiel Voet en Jeroen Bisscheroux), de kleine, fel oranje unit die tegen een gevel geplakt zit en waar films blijken te zijn gedraaid. Of zie het geveltheater van In Situ Architecten waar performances werden opgevoerd, of de vrolijke en feestelijke kleren van het mobiele naaiatelier 'Omherstelbaar Verbeterd' (Lynn Buna en José den Hartog). Korte beschrijvingen van elk project, minutieuze tijdsbalken en

(faserings)kaarten van de wijk geven een idee van de omvang en draagwijdte van het project. Kunstenaars, stedenbouwkundigen, architecten en vertegenwoordigers van gemeente en de woningcorporatie Staedion (de belangrijkste partner van OpTrek) kijken terug en zien vooruit en voeren zo de lezer langs de dagelijkse praktijk van de stedelijke vernieuwing en van een creatief project dat daarin intervenueerde.

Voorbeeldfunctie

Die praktijk was lang niet altijd simpel. Regels en wetten lagen met regelmaat dwars. Uit de interviews met de verantwoordelijke medewerkers van de gemeente en de woningcorporatie proefde ik enthousiasme en welwillendheid, maar ook voorbehoud. Door de laatste bladzijden van het boek slijpeert de teleurstelling dat woningbouwcorporatie Staedion het bij een Jaar Hotel Transvaal wilde houden. Omdat, naar zeggen van de rayonmanager, 'de nieuwswaarde was afgenomen en bij voortzetting het indirecte rendement voor imagoverbetering van de wijk niet meer interessant zou zijn'. Onderzoek naar dit type taal van kunstenaars, van project, van kunstenaar Trimann Meyer-Faye.

OpTrek heeft een voorbeeldfunctie in het discours over de rol van kunst in de stedelijke ontwikkeling. Daarom is het jammer dat de bewoners van Transvaal zo weinig ruimte, in *OpTrek in Transvaal* kregen. In het deel *Gesprekken Archief 2002-2004* vertellen twee families en twee alleenstaanden over hun (vroegere) leven in de wijk, en zij zijn uitvoerig gefotografeerd. Maar juist omdat met zoveel creativiteit gepoogd is 'de tussentijd' aan hen ten goede te laten komen, had hun visie in dit document aanwezig moeten zijn.

OpTrek in Transvaal eindigt met drie reflectieve bijdragen. Het concept 'tussentijd' is al aanwezig, maar zit nog gewurmd tussen bekende begrippen als 'publieke kunst' en 'urban curating'. In de uitgave van Sun Trancity barst het uit zijn voegen, bijna als een 'eureka'. Met terrecht trots kondigen redacteurs Iris Schutten en Sabrina Lindemann de bundel essays, waarin de foto's en illustraties opnieuw de verlokkers zijn, aan als de rijke oogst van het Laboratorium voor de Tussentijd. Dat was gelokaliseerd in Hotel Transvaal, maar had een internationaal net van vertakkingen naar andere laboratoria, kunstenaarsinitiatieven en universiteiten. Schutten en Lindemann positioneren OpTrek als een onderdeel van een internationale beweging van professionals in de kunst, de stedenbouw en architectuur die het potentieel van een 'tussentijd' willen exploreren en onderzoeken. Niet als een eenmalige actie, maar als een basishouding bij stedenbouwkundige transformaties. De kritiek op de gemeente Den Haag en Staedion is nu ook openlijker. Verschillende auteurs wijzen er fijntjes op dat gemeentes en corporaties nog te vaak handelen vanuit een einddoel denken, terwijl in deze tijd van voortdurende migratie procesdenken eigenlijk de enige optie is.

De teleurstelling over het sluiten van Hotel Transvaal heeft OpTrek in *Stedelijke transformaties* omgezet in een stevig bewustzijn van de kracht van hun denken. Vesta Kroese en Anne Segers (van TOP, Tijdelijke Ondernemersplaats Transvaal) schrijven over ondernemen in de tussentijd. 2012 Architecten onderzoek het sloopmateriaal in Transvaal op mogelijkheden voor hergebruik. De publicatie schittert door optimisme. Dat spreekt uit een

Sonia van der Valk
is oprichter van het Domein voor Kunststriek

essay over oudere projecten als het Parijs Seine Strand of (al in 1973) de Community Gardens in de Lower East Side in Manhattan. Maar ook in voorstellen om de regels en wetten aan te passen die nu vaak creativiteit in de weg staan. Vrolijk makend hoogtepunt in deze is de Grondwet van de Tussentijd, conform de ontwerprondwet van de Europese Unie opgesteld door Ana Dzokic, Marc Neelen en Iris de Kieviet. Wijst auteur Willem Suisters in het hoofdstuk 'Tijdrumgebruiks-waarde' al op de economische waarde van de tussentijd, in deze Grondwet staat het als volgt: 'Het kapitaal van de tussentijd bestaat uit de gekapitaliseerde (meer)waarde of de potentieel te kapitaliseren (meer) waarde (zowel in zijn naaste tijd als in zijn naaste omgeving) gecreëerd door de exploitatie van die tussentijd'. Marx zou glimlachen.

Vreemd genoeg, gezien het internationale netwerk van OpTrek, bevat deze publicatie niet de Engelse samenvatting die *OpTrek in Transvaal* wel geschikt maakt voor een internationale markt. Laten we hopen op korting bij aanschaf van twee. Want beide boeken horen hoog in de rangorde van literatuur over de rol van kunst in stedelijke vernieuwingsgebieden. Als verdedigingswapens tegen de aanval die van rechts op kunst gaande is, zijn ze zeker niet slecht.